

ARCHAEOLOGIA BELGICA

9

Dr H. ROOSENS en M. VANDERHOEVEN :

Een merovingisch grafveld in romeins puin te Rosmeer

10

Dr O. E. MAYER :

Töpfereibetriebe des 12. bis 18. Jahrhunderts in Eynatten
(Kanton Eupen)

11

René BORREMANS :

Poêles en terre cuite de la province de Luxembourg
(XVe - XVIe siècles)

BRUXELLES 1952 — 1953

FILLES DE L'ETAT
— Bruxelles

5

Dr. H. ROOSENS en M. VANDERHOEVEN

EEN MEROVINGISCH GRAFVELD IN ROMEINS PUIN TE ROSMEER

Overdruk uit « Het Oude Land van Loon », 1952

ARCHAEOLOGIA BELGICA 29

HASSELT

72.617 — De Limburgsche Drukkerijen

1069

EEN MEROVINGISCH GRAFVELD IN ROMEINS PUIN TE ROSMEER (1)

VOORLOPIG OPGRAVINGSBERICHT

door

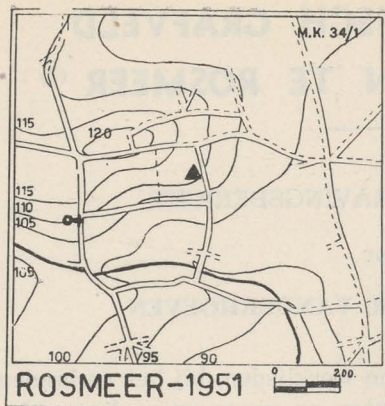
Dr. H. ROOSENS en M. VANDERHOEVEN

In het voorjaar van 1951 stootten werklieden, bij het verbreden van de Schuivestraat, op geraamten en voorwerpen die weldra van archeologische betekenis bleken te zijn. Van de ontdekking op de hoogte gebracht door ridder Ph. de Schaetzen en rechter M. Frère, stelden we op 19 Maart ter plaatse een onderzoek in en konden onmiddellijk besluiten tot het bestaan van een Merovingische begraafplaats. Daar het terrein ook bezaaid lag met Romeins puin en scherven opperden we al dadelijk de veronderstelling, dat in de onmiddellijke nabijheid een Romeins gebouw moest gestaan hebben.

De opgave waarvoor we stonden vertoonde dus een belangwekkend karakter. Enerzijds waren de geraamten uiterst goed bewaard, wat aanlokkende perspectieven bood ter bestudering van de anthropologische kenmerken der vroegmiddeleeuwse bevolking. Anderzijds konden de vermoede substructies van een Romeins gebouw nieuwe gegevens verstrekken nopens de overgang van de Romeinse naar de Merovingische periode, een probleem dat nog in gans zijn omvang gesteld is. Dhr. J. Breuer, Conservator-Hoofd van de Opgravingsdienst, besloot dus het geval Rosmeer met voorrang te behandelen. De invloedrijke tussenkomst van de Heer Gouverneur der provincie en de gewaardeerde steun van de Limburgse autoriteiten droegen er niet weinig toe bij, dat met de systematische opgravingen op 5 November een aanvang kon worden gemaakt. De eerste phase der opzoekingen werd beëindigd op 15 December (2).

- (1) Gemeente Rosmeer, arrond. Tongeren, prov. Limburg.
(2) Het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen verleende zijn bestendige medewerking; dhr. H. De Buyst, technisch preparator, was belast met het vrijmaken der geraamten.

Afb. 1 : Situatiekaart

De vindplaats is gekend ten kadaster Sec. C, 50 c. Ze ligt op de zuid-oostelijke helling van een heuvel, waarvan de top zich op 121 m. bevindt en die vrij sterk afdaalt naar de beek toe. (afb. 1). Dergelijke ligging is typisch voor de Merovingische begraafplaatsen. Daarbij komt nog dat het grafveld in het puin van een Romeins gebouw was aangelegd, wat wel meer voorkomt en de stelling bevestigt als zou de bevolking uit de Merovingische tijd haar doden steeds ter aarde bestellen op een stuk grond van

minderwaardige hoedanigheid. Vlak benoorden het grafveld loopt een weg van oost naar west, Groenstraat genaamd, die de uiterlijke kenmerken vertoont van een secundaire Romeinse baan. Aldus heeft het grafveld van Rosmeer al de karakteristieken van de klassieke Merovingische begraafplaats die aangelegd was op de zonnige helling van een heuvel, op een stuk grond voor landbouwdoeleinden minder geschikt, langsheen een straatoude weg, in de buurt van een waterloop.

Het volledig verslag over de opgravingen zal eerst verschijnen wanneer gans het terrein is onderzocht. Ondertussen willen we reeds een bondig overzicht geven van de eerste resultaten. Het oorspronkelijk vermoeden, als zou in de onmiddellijke nabijheid een Romeins gebouw hebben gestaan, werd al dadelijk bewaarheid. In de eerste sleuf troffen we reeds funderingsgrachten aan, alsook de hoek van een kelder. Deze was nog bewaard tot 90 cm. onder de oppervlakte en ging tot een diepte van 2.80 m. Hij bestond langs de buitenkant uit ruwe silexklompen en langs binnen uit regelmatig gezaagde mergelblokjes (dezelfde bouwtrant werd naderhand eveneens waargenomen in de kelder van de Romeinse villa te Membruggen, een vijftal km. van Rosmeer). De ceramiëkscherven vallen voor het merendeel tussen 150 en 250, waarmee dan ook, althans voorlopig en approximatief, het gebouw wordt gedateerd. Over het plan en uitzicht ervan kunnen we ons nog geen voorstelling maken.

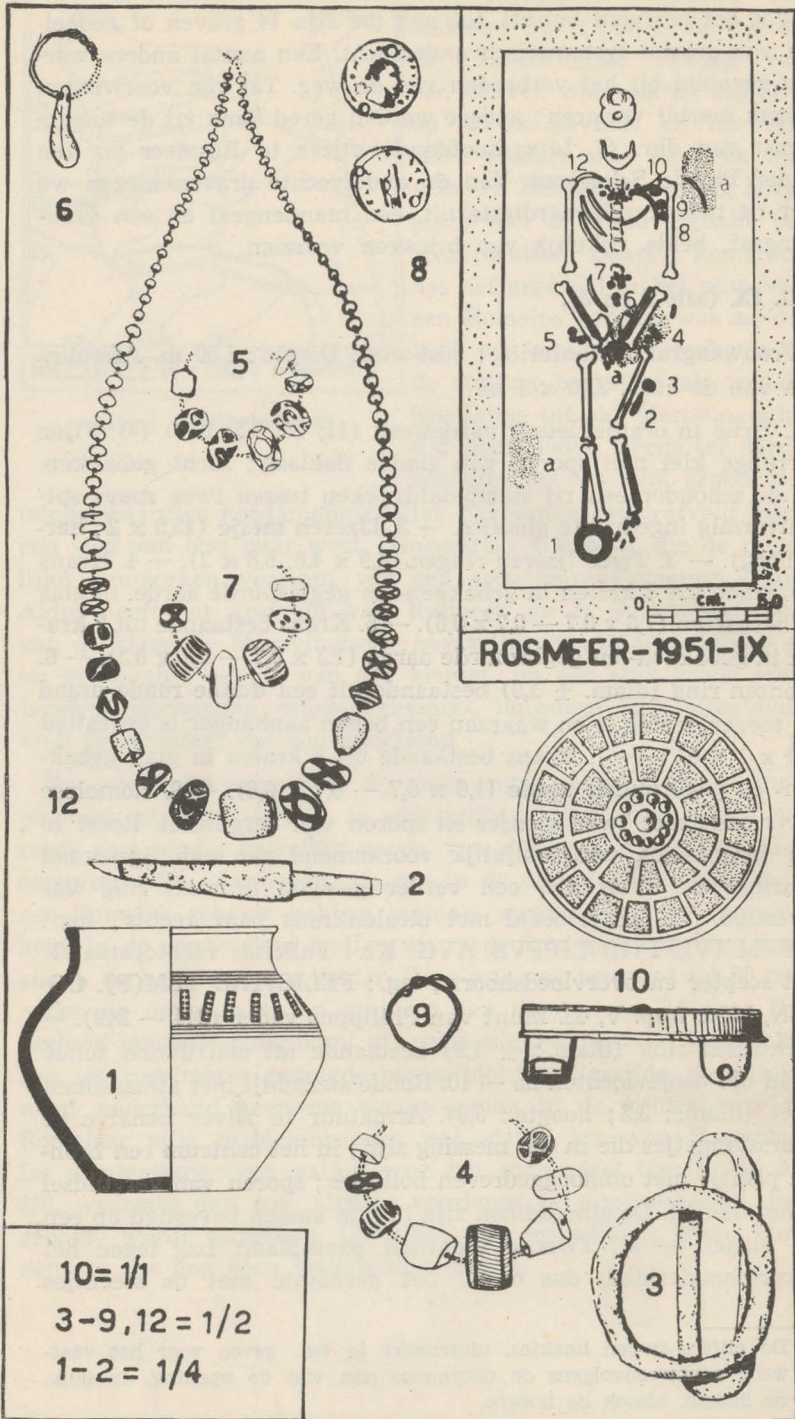
Wat het grafveld betreft, tot nog toe zijn 14 graven of gedeelten van graven systematisch onderzocht. Een aantal andere werden vernield bij het verbreden van de weg. Tal van voorwerpen gingen hierbij verloren; andere werden gered dank zij de tussenkomst van dhr. G. Lux, hoofdonderwijzer te Rosmeer en van ridder Ph. de Schaetzen. Van de onderzochte graven kiezen we hier de twee merkwaardigste uit, een mannengraf en een vrouwengraf, beide rijkelijk van bijgaven voorzien.

G. IX (afb. 2 en 3).

Vrouwengraf. Oriëntering: oost-west. Diepte: 1.50 m. Afmetingen van de kuil: 2,10 x 1 m.

1. Urne in oranjekleurig aardewerk (11; 16; 7,5; 13,8) (3). Fijne korrelige klei met sporen van gladde deklaag; zacht gebakken. Op de schouder een rij stempelafdrukken tussen twee zones spiraalvormig ingedrukte gleufjes. — 2. IJzeren mesje (15,5 x 2; herstelling). — 3. Twee ijzeren ringen (4,9 x 4,6; 6,8 x 2). — 4. Krans bestaande uit 8 kralen in gebakken- en geglazuurde aarde, in glas en barnsteen (1,8 x 0,7 — 0,7 x 0,6). — 5. Krans bestaande uit 7 kralen in gebakken- en geglazuurde aarde (1,3 x 0,7 — 0,7 x 0,3). — 6. Bronzen ring (diam. \pm 1,9) bestaande uit een dunne ronde draad die toegevlochten is en waaraan een benen aanhanger is bevestigd (2,2 x 1 x 0,7). — 7. Krans bestaande uit 6 kralen in glas, gebakken- en geglazuurde aarde (1,6 x 0,7 — 0,7 x 0,6). — 8. Romeinse zilvermunt met twee gaatjes en sporen van verguldsel. Roest in een der gaatjes, waarschijnlijk voorkomend van een ijzerdraad waarmee de munt aan een verder gelegen bronzen ring was bevestigd. Vz.: Borstbeeld met stralenkrans naar rechts; leg.: IMP M IVL P(HI)LIPPVS AVG. Kz.: Felicitas rechtopstaande met scepter en overvloedshoorn; leg.: FELICITAS TEM(P). **COHEN, Méd. Imp. V, 43.** Munt van Philippus vader (244 — 249). — 9. Bronzen ring (diam.: \pm 1,9) bestaande uit een dunne ronde draad die toegevlochten is. — 10. Ronde sierschijf met almandinen bezet (diam.: 3,2; hoogte: 0,9). Armatuur in zilver behalve de dwarsstangetjes die in wit messing zijn; in het centrum een bronzen plaatje met omhooggedreven bolletjes; sporen van verguldsel op het metaal. De almandinen zijn in hun kassen bevestigd op een wit vulsel. — 11. Tweede identisch exemplaar. Lag tegen het linkerschouderblad, dus onder het geraamte met de steentjes

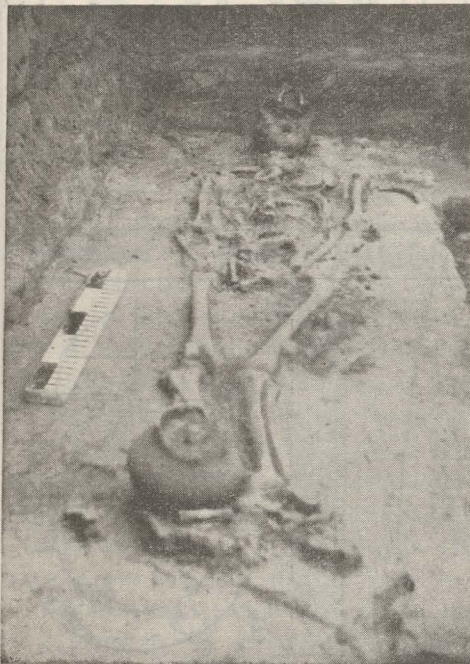
(3) De cijfers tussen haakjes, uitgedrukt in cm., geven voor het vaatwerk achtereenvolgens de doormeter aan van de opening, de buik, de bodem, alsook de hoogte.

Afb. 2 : De bijgaven uit graf IX

naar onder. Dergelijke sierschijven komen voor in goed onderzochte graven die tussen 550 en 650 te plaatsen zijn. De beide exemplaren van Rosmeer mogen in de eerste helft van de VIIe eeuw gedateerd worden om wille van de bolletjes in de centrale zone, een nabootsing van filigraan, een versieringstechniek die bij ons eerst in de VIIIe eeuw verspreid is (4). — 12. Halsnoer bestaande uit 85 kralen in gebakken- en geglazuurde aarde, in glaspasta en barnsteen (1,4 x 1,2 — 0,3 x 0,2).

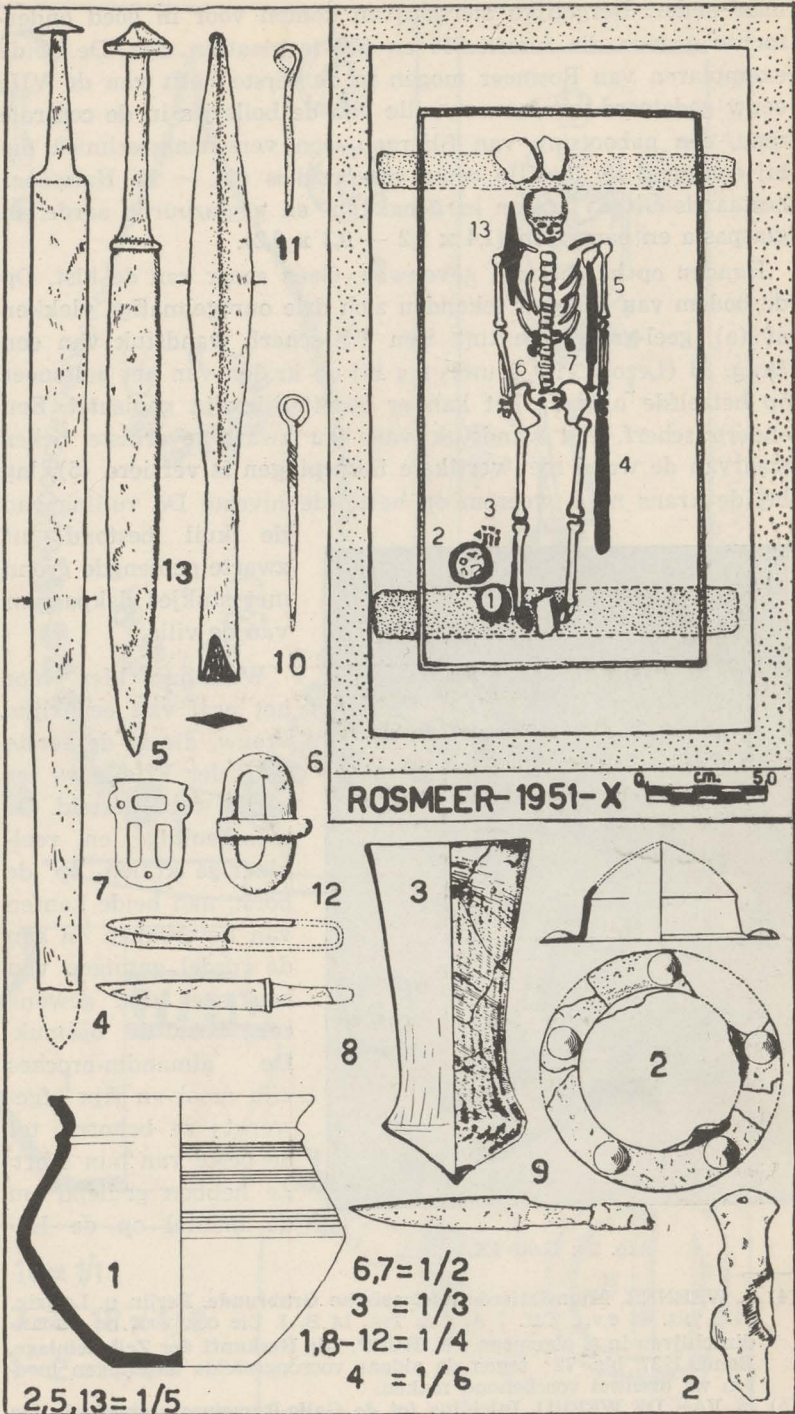
Handen op het bekken gevouwen. Geen spoor van de kist. Op de bodem van het graf tekenden zich drie onregelmatige vlekken af (a), geel-groen van tint. Een T.S.-scherf, wandstuk van een Drag. 33 (Lezoux, IIe eeuw), lag bij de kralen van het halsnoer op hetzelfde niveau; het kan er opzettelijk zijn geplaatst. Een andere scherf, een wandstuk van een zwart geverniste beker waarvan de wand met verticale inknepingen is versierd (5), lag bij de krans nr 4, weerom op hetzelfde niveau. De vulling van de kuil bestond uit zwarte gemengde grond met stukjes dakpannen van de villa.

Afb. 3 : Graf IX

We staan hier voor het graf van een rijke vrouw, die in de eerste helft der VIIe eeuw ter aarde werd besteld. De menigvuldige en veelkleurige kralen op de borst, aan beide kanten van het bekken en aan de gordel getuigen van een meer dan gewone zorg voor de opsmuk. De almandin-broches zijn mooi en fijn afgewerkt; ze behoren tot de beste van hun soort. Ze hebben gediend om de mantel op de lin-

- (4) J. WERNER. *Münzdatierde austrasische Grabfunde*. Berlin u. Leizig, 1935, blz. 44 e.v.; Taf. 7 A, I & Taf. 14 B, I. Zie ook voor de Almandinschijven in 't algemeen: H. RUPP, *Die Herkunft der Zelleneinlage*, Bonn, 1937, blz. 72; tegen de aldaar vooropgestelde dateringen moeten we evenwel voorbehoud maken.
- (5) H. VAN DE WEERD. *Inleiding tot de Gallo-Romeinse archeologie der Nederlanden*. Antwerpen, 1944, afb. 46, 4 B (IIe en eerste helft IIIe eeuw).

Afb. 4 : De bijgaven uit graf X

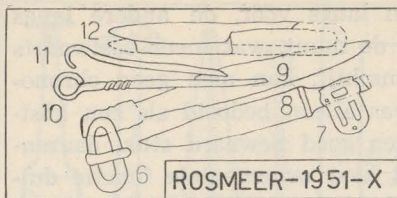
kerschouder vast te spelden, één langs vóór, de andere langs achter op het schouderblad. Aan de munt, wat meer oostwaarts gelegen aan de voorste almandinschijf, kan men geen chronologische betekenis hechten; ze was alleen bedoeld als een kostbaar sieraad. Het is inderdaad een goed bewaard stuk, daarenboven verguld en doorboord, wat haar ornamentele functie duidelijk laat uitschijnen. Munten zijn zeldzaam en komen slechts voor in graven van de meest vooraanstaande personen. Een eigenaardig voorwerp ten slotte is de benen aanhanger die aan een bronzen ringetje was bevestigd en ter hoogte van het bekken werd gevonden. Het komt nogal voor dat dergelijke voorwerpen, vooral in vrouwengraven, worden aangetroffen op het bekken of tussen de dijbenen. Men mag ze gerust als amuletten bestempelen en er een symbolische betekenis aan toekennen. Over de leeftijd van deze dame zal het anthropologisch onderzoek zeker nadere inlichtingen kunnen geven.

G. X (afb. 4 en 6).

Mannengraf. Oriëntering: oost-west. Diepte: 2,40 m. Afmetingen: kuil, 2,75 x 1,60 m.; kist, 2,20 x 1,15 m.

1. Zwarte biconische urne (14; 17,2; 7,2); 14,3). Intact; fijne korrelige klei, grijs van kleur, hard gebakken, zachte deklaag. Op de schouder drie zones bestaande uit drie à vier gleufjes spiraalvormig ingedrukt. — 2. Umbo (diam.: 15,9; hoogte herst.: 6,6). Vijf bronzen nietknoppen (diam.: 2,2) op de rand; vijf andere, waaronder drie met 2 cm. diam., lagen in de umbo die met de top naar onder was geplaatst; greep van het handvat bewaard. — 3. Glazen topbeker (6,5; 5,7; 13,1). Groen glas, onzuiver tengevolge van luchtblaasjes en slierten. Op de onderste helft ondiepe verticale ribbels. Datering: eerste helft VIIe eeuw (6). — 4. Zwaard (herstelling: 80 x 4,5). De geveststang eindigt in een lage dakvormige knop; houtresten — overblijfsels van de schede — aan beide kanten van het lemmer. De linkerhand lag op de gevestknop. — 5. Scramasaks (46 x 4,3). De gevestknop eindigt in een hoge dakvormige knop. — 6. IJzeren gesp (4 x 2,6). — 7. Opengewerkt riembeslag in wit messing (2,95 x 2,25). Het was wellicht aan de schouderriem van het zwaard bevestigd. —

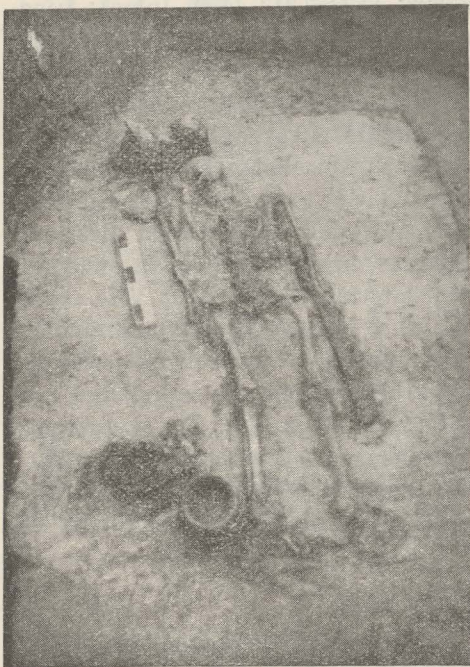
(6) Voor de chronologie, zie F. RADEMACHER, *Fränkische Gläser aus dem Rheinland*. Bonner Jahrbücher, Heft 147, 1942, blz. 309 Z Taf. 60,4. Verder J. WERNER, o.c. Taf. 18, 23.

Afb. 5

8. IJzeren mesje (herstelling : 13,7 x 1,8). — 9. IJzeren mesje (herst. : 16 x 1,7). Houtresten aan de hecht. — 10. IJzeren ringstaaf, vierkantig van doorsnede, met gedraaide stang (12,1 x 1,6). — 11. Fragment van ijzeren ringstaaf (8,8 x 1,4), vierkantig van doorsnede. — 12. IJzeren schaar (herst. : 12,8 x 1,7). Al deze voorwerpen, nrs 8-12, lagen samen ter hoogte van de gordel, maar onder de ruggegraat (afb. 5). — 13. Lans (40,7 x 4,2) met omgebogen punt.

Armen uitgestrekt langs het lichaam. Onmiddellijk ten westen van het hoofd lagen twee silexklompen en tussen de voeten een stuk Romeinse pan; deze voorwerpen werden daar opzettelijk geplaatst. De kist rustte aan de uiteinden op twee ronde dwarsbalken. De vulling van de kuil bestond uit zwarte gemengde grond waarin stukken van dakpannen lagen alsook enkele Romeinse scherven, een stuk silex, een bronzen ring en drie nagels.

Afb. 6 : Graf X

Dit graf van een zwaar bewapend man is in de eerste helft van de VIIe eeuw in de bodem gekomen. De overledene was ongetwijfeld een invloedrijk persoon, wat men kan afleiden uit de wapenrusting. Het zwaard, het schild met umbo, de scramasaks en de lans vertegenwoordigen de voornaamste wapens; alleen de bijl ontbreekt. In dit rijke wapenbezit weerspiegelt zich de sociale rang van de dode. Hij was een vrij man, want alleen de vrije lieden hadden het recht wapens te dragen. Tevens waren ze er toe gehouden op eigen kosten in hun uitrusting te voorzien. Dit bracht dan

ook mee, dat alleen de meest welstellende onder hen in staat waren zich die wapens aan te schaffen, waardoor ze als weerbaar man. een leidende rol in het leger konden vervullen. In de Merovingische maatschappij was het een en dezelfde persoon die zowel met bestuurlijk als met militair gezag was bekleed; als vertegenwoordiger van de centrale macht (de koning) oefende hij over een bepaald gebied al de aspecten uit van dit centraal gezag. We mogen in dit zwaar bewapend mannengraf het stoffelijk overschot zien van de persoon die in de eerste helft van de VIIe eeuw te Rosmeer de meest vooraanstaande rol vervulde (7). Dat hij zeer welstellend was blijkt niet alleen uit de keur van uitgelezen wapens, maar ook uit het glas. Glas was in de VIIe eeuw zeer zeldzaam geworden en kostbaarder dan sieraden.

Bij dit bondig overzicht moeten we het voorlopig laten. Hieruit moge reeds blijken dat belangrijke gegevens voor de geschiedenis uit systematische opgravingen te halen zijn.

(7) Over dit aspect van de Merovingische graven zie H. ROOSENS, **Inleiding tot het methodisch onderzoek der Merovingische begraafplaatsen**. Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, N.R. III, 1948, blz. 86.

Un cimetière mérovingien à Rosmeer (Limbourg).

(Résumé)

Au début de 1951, des trouvailles archéologiques furent signalées à Rosmeer. Il apparut bientôt que l'on était en présence de tombes mérovingiennes aménagées dans les ruines d'un bâtiment romain.

Le cimetière est établi dans le limon hesbayen sur le versant sud-est d'une colline descendant en pente assez forte vers un ruisseau (fig. 1). Au cours des fouilles méthodiques, entreprises du 5 novembre au 15 décembre 1951, nous pûmes explorer, entièrement ou partiellement, quatorze tombes (d'autres n'ont pu être fouillées) ; les squelettes étaient en très bon état de conservation. Les tranchées de fondation du bâtiment romain se dessinaient clairement, mais notre fouille ne nous a pas permis d'en faire un plan complet ; néanmoins, les tessons recueillis sur place se situent généralement entre 150 et 250.

Parmi les tombes examinées, nous en décrivons deux, vu l'importance de leur mobilier funéraire. La première, t. IX (fig. 2 et 3), est une tombe de femme, orientée est-ouest ; la fosse avait 2,10 sur 1 m. et n'avait conservé aucune trace du cercueil ; la défunte avait les mains repliées sur le bassin. Le mobilier funéraire se composait comme suit : 1. - Urne en terre orange, décorée d'une série d'estampilles imprimées entre deux zones de sillons horizontaux. — 2. - Couteau de fer. — 3. - Deux anneaux en fer. — 4. - Bracelet composé de huit perles. — 5. - Bracelet composé de sept perles. — 6. - Anneau en bronze avec pendentif en os. 7. - Ensemble de six perles. — 8. - Monnaie romaine en argent, dorée et percée de deux trous. — 9. - Anneau en bronze. — 10 et 11. - Paire de boucles en argent serties de grenats avec, au centre, une plaque en bronze repoussé. — 12. - Collier composé de 85 perles. D'après les broches, la tombe se situe dans la première moitié du 7e siècle.

La t. X est une tombe d'homme (fig. 4 à 6), orientée est-ouest. La fosse avait 2,75 sur 1,60 m. ; le cercueil 2,20 sur 1,15 m. Le mobilier funéraire comprenait : 1. - Urne noire biconique, ornée de trois zones de gorges. — 2. - Umbo de bouclier, avec cinq têtes de rivets en bronze, et manipule. — 3. - Gobelet en verre verdâtre. — 4. - Épée. — 5. - Scramasaxe. — 6. - Boucle en fer. — 7. - Terminaison de lanière en laiton. — 8 et 9. - Deux couteaux en fer. — 10 et 11. - Deux tiges en fer se terminant par un anneau. — 12. - Forces en fer. — 13. - Fer de lance. Les bras étaient étendus le long du corps ; la main gauche reposait sur la poignée de l'épée. D'après le type du verre, la tombe se situe dans la première moitié du 7e siècle.